

Środki realizacji duszpasterstwa / apostołstwa turystycznego

Jak każda dziedzina pastoralnej posługi Kościoła, tak i duszpasterstwo turystyczne wymaga tworzenia odpowiedniego zaplecza w postaci stosownych środków materialnych. Także i one zapewnią sprawne funkcjonowanie oraz większą skuteczność oddziaływań.

Soborowy *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* zaleca „sporządzanie poradników do pracy duszpasterskiej, traktujących o opiece nad różnymi grupami wiernych” (DB 44). Istnieje potrzeba przygotowania **materiałów pomocnych dla duszpasterzy**, którzy podejmują duszpasterstwo turystyczne. I Światowy Kongres Duszpasterstwa Turystycznego zwrócił się z prośbą do konferencji biskupich, by w oparciu o *Dyrektorium Generalne* wydane przez Kongregację dla Spraw Duchowieństwa opracowywały „wytyczne lub specjalne regulaminy, niezbędne dla orientacji i wzbudzenia adekwatnej praktyki duszpasterskiej w zakresie lokalnym”. Ponadto zalecił on, by pracujące nad tematem duszpasterstwa turystyki krajowe komisje, wydawały zwięzłe publikacje, które służyłyby pomocą w różnych sektorach tegoż duszpasterstwa¹. Rzeczone pomoce mogą przyjąć różną formę i rangę: poradników, wytycznych, regulaminów bądź instrukcji. Jako takie służą one w rozeznaniu sytuacji związanych z turystyką, szczególnie zaś jej problematyki moralnej. Podają projekty praktycznych rozwiązań pastoralnych na tym polu. Winny one powstawać na szczeblu krajowym, diecezjalnym lub regionalnym. W ten sposób są w stanie przedstawić rozwiązania bardziej adekwatne do lokalnej sytuacji. Przy sporządzaniu tego typu pomocy konieczna jest, jak było powiedziane, ścisła współpraca ekspertów teologów-pastoralistów, świeckich zorientowanych w problematyce turystyki, ale także praktyków, duszpasterzy doświadczonych w tej dziedzinie.

Jak się wydaje, w świetle przytoczonych *Wskazań ogólnych dla duszpasterstwa turystycznego* rzeczony pisma nie powinny ograniczać się jedynie do formuły informacyjnego podręcznika bądź pastoralnych zachęt. W punktach kluczowych biskupi powinni precyzować wiążące dezyderaty i określać konkretne plany duszpasterskie.

Turyści przemierzają się z miejsca na miejsce. Przebywają oni jedynie przejazdem w obcych okolicach. Celem ułatwienia im skorzystania z kościelnych

posług i propozycji przygotowanych przez duszpasterstwo turystyczne, zwłaszcza zaś udziału w świątecznej Mszy św., konieczna jest odpowiednia **informacja**.

Praktykowane są rozmaite jej formy. Jedną z nich jest przykościelna gablotka. Powinna być ona umieszczona w dostępnym miejscu, czytelna, estetyczna a w godzinach nocnych oświetlona. Miejscem odpowiednim dla informacji jest katolicka prasa, gazeta parafialna, a także lokalna prasa świecka, posiadająca osobny dział przeznaczony dla religijnej wspólnoty. Dziś konieczną rzeczą jest wykorzystanie w tym celu rozgłośni radiowych i telewizji. Jak już wspomniano wcześniej, w ośrodkach gdzie nasila się międzynarodowy ruch turystyczny, zwłaszcza tam gdzie przygotowano oddzielne posługi dla zagranicznych gości, ogłoszenia powinny być podane także w obcych językach.

Szczególnie ważna jest informacja o niedzielnych Mszach św.². Powinna o nią zadbać każda parafia i to nie tylko w bezpośredniej bliskości kościoła. Formą podania do wiadomości godzin Mszy świętych są tablice ustawiane w pobliżu przydrożnych kaplic, przy drogach, w ruchliwych miejscach itp. Postulować należy ujednolicenie tablic informacyjnych, by także w obcym terenie były one jednoznaczne i łatwo rzucały się w oczy³. W niektórych krajach istnieje osobny znak drogowy, uwzględniony w kodeksie ruchu, stojący przy wjeździe do miejscowości. Umieszcza się na nim godziny nabożeństw⁴.

Bardzo cenny, zwłaszcza dla turystyki wyjazdowej, jest informator o Mszach św. wydawany w formie niewielkiego zeszytu, obejmujący całą diecezję lub rejon⁵. Pokrewną formą jest plakat informacyjny ogarniający sąsiednie parafie (dekanaty, miasto), umieszczany w przykościelnych gablotkach. Znaczne wizualne ułatwienie stanowi schematyczna mapa regionu z zaznaczonymi kościołami i godzinami Mszy św. Praktykuje się zamieszczanie informacji o Mszach św. w

² Por. *Eucharystia źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego*, w: *Duszpasterski Synod Archidiecezji Krakowskiej 1972–1979.*, Kraków 1985, t.2, s.263, n.36 i s.264, n.44.; *Uświęcenie czasu*, tamże, s.344, n.39.

³ W Polsce w wielu rejonach przyjęto, iż jest to żółta tablica w kształcie krzyża. Na niej podana jest nazwa parafii i godziny Mszy św.

⁴ Znak taki odpowiednim kolorem odróżnia kościoły katolickie i innych wyznań.

⁵ Dla turystyki praktyczniejszy jest informator rejonowy, przekraczający granice diecezji, dostosowany do typowych tras wyjazdów turystycznych.

¹ *Postulaty*, w: *Miesięcznik diecezjalny gdański* 15(1971)8–9, s.308, n.2, s.309, n.5e.

książkach telefonicznych obok numerów parafii⁶ oraz w niedzielnych wydaniach gazet⁷.

W wypadku przygotowywania terenowego informatora konieczna jest analiza kierunków turystyki wyjazdowej, połączeń komunikacyjnych i miejsc o nasilonym ruchu turystycznym. Pozwoli to w lepszy sposób odpowiedzieć na zapotrzebowania turystów. Szlaki turystyczne przekraczają granice diecezji. W związku z tym rzeczony wydawnictwa muszą być wydawane we współpracy międzydiecezjalnej.

Trzeba uwzględnić fakt, iż turystyka rozwija się także w regionach odległych i mało zaludnionych. Toteż szczególnie ważna jest informacja o Mszach św. w odległych kaplicach dojazdowych, ale także odprawianych sezonowo i okazjonalnie. Celem udostępnienia wiadomości szerszym kręgom, należałoby odpowiednio wcześniej zebrać informacje o tego rodzaju Mszach św. odprawianych w nadzwyczajnych miejscach, z okazji zlotów turystycznych, rajdów, lokalnych świąt itp.⁸

Postulować należy tworzenie katolickich punktów informacji turystycznej i pielgrzymkowej. Winny one znajdować się w łatwo dostępnych miejscach, np. w centrach miast, w pobliżu często odwiedzanych kościelnych zabytków, przy kuriach biskupich, przy znanych ośrodkach duszpasterskich, bądź redakcjach katolickich czasopism. Takimi miejscami są wspomniane już katolickie biura podróży (pielgrzymkowe). Dysponują one wszystkimi niezbędnymi informacjami, np. o zabytkach, trasach wycieczek i pielgrzymek, możliwościach wynajęcia przewodników, imprezach chrześcijańskiej kultury, godzinach udostępnienia zabytków, bazie noclegowej i gastronomicznej, środkach transportu itp. Służą one podstawowymi materiałami pomagającymi w organizacji turystyki religijnej i pielgrzymek, np. drukowane przewodniki, foldery, informatory. W dobie rozwijającej się komunikacji, punkty takie winny dysponować odpowiednimi urządzeniami technicznymi ułatwiającymi łączność (telefon, fax, połączenie do

Internetu itp.). Trzeba równocześnie postulować tworzenie sieci tego rodzaju ośrodków informacyjnych w skali krajowej i międzynarodowej.

Jedną ze szczególnych form informacji stanowi **list do gości**⁹. Kierowany jest on przez lokalne duszpasterstwo do przybywających w okolicę turystów. List może być sporządzany przez parafie, na szczeblu ponadparafialnym, w granicach miasta, regionu lub diecezji. Na tego typu formę zwrócił uwagę I Światowy Kongres Duszpasterstwa Turystycznego. Mówił on o konieczności przygotowywania „ulotek w różnych językach” rozprowadzanych wśród gości. Mają one zawierać „pозdrowienia od Kościoła miejscowego, a przynajmniej krótkie dane o jego działalności religijnej i pożyteczne informacje, odnoszące się do parafii katolickiej...”¹⁰. Do tej formy duszpasterskiej zachęcali biskupi polscy w swym słowie o chrześcijańskich walorach turystyki¹¹. Zbliżonym do listu środkiem jest informator parafialny¹².

Nie ma szczegółowych zasad co do zawartości listu do gości. Miejscowi duszpasterze powinni sami, w oparciu o rozeznawane potrzeby środowiska, redagować jego treści. W osiągnięciu zamierzonych pastoralnych celów pomaga forma listu i jego działy. List do gości, bardziej niż informacji, służy nawiązywaniu wspólnoty z przybywającymi turystami. Stanowi również pomoc w ich religijnej formacji. Jako taki zawiera on pozdrowienie, przywitanie i zaproszenie. Stwarza chrześcijańską atmosferę otwartości i gościnności. Dzięki niej, przybysze mogą poczuć się członkami tej samej wspólnoty – jednego Kościoła. Lokalna kościelna społeczność przygotowała rozmaite oferty dla gości. Toteż informuje ich o tym i zaprasza do skorzystania z duszpasterskich propozycji. List zawiera dział informacji o Mszach św., nabożeństwach, posługach sakramentalnych, bibliotece katolickiej, duszpasterskich spotkaniach, imprezach chrześcijańskiej kultury itp. Dla osób nie znających okolicy cenne są schematyczne plany i mapki.

Na czas wakacji i urlopu list podsuwa propozycje do modlitwy i medytacji. Mogą to być refleksje na temat chrześcijańskich walorów czasu wolnego i turystyki, odpowiednio dobrane teksty biblijne, rozważania bądź poezja.

⁶ Zwyczaj taki istnieje np. w Austrii. Por. zalecenie biskupa diecezji Salzburg, by zgłosić do redakcji książek telefonicznych rozkład niedzielnych nabożeństw, w: *Verordnungsblatt der Erzdiözese Salzburg* Bd.59(1976), s.137, Bd.61(1978), s.43.

⁷ Por. *Gość niedzielny* 73(1996)25, z 23 czerwca 1996r. (wkładka). Wydawany w Archidiecezji Monachium–Freising *Münchener Kirchenzeitung* załącza każdego tygodnia wkładkę *Münchener Kirchenzeiger* z informacją o godzinach Mszy św. i innych nabożeństw niedzielnych.

⁸ Turystów bardziej interesują Msze św. odprawiane bliżej ich szlaków, np. sub divo, w górach, w odległych kaplicach dojazdowych.

⁹ Por. B.Lutz, *Kirchlicher Gästebrief*, w: *Menschen unterwegs*, Frankfurt/M 1988, s. 234–244.

¹⁰ Cyt. *Postulaty*, s.309, n.6a.

¹¹ *List Pasterski Episkopatu Polski o chrześcijańskich walorach turystyki*, Warszawa, 16–18 marca 1995r, n.6.

¹² Zauważa się coraz częściej rozpowszechnienie tego typu formy w polskich parafiach. W przeciwieństwie do listu, informatorowi brak jest elementu wspólnototwórczego. Jest on bardziej „suchy” i bezosobowy w swej treści.

Niekiedy zawiera on informację na temat interesujących zabytków i godnych odwiedzenia miejsc. Preferować należy raczej teksty krótkie i treściwe. Zbyt obszerne zniechęcają do lektury.

W zależności od możliwości materialnych, list do gości może być wydawany w różnej objętości i szacie zewnętrznej¹³. Jednakże nawet przy skromnych środkach trzeba dbać o jego estetykę i przejrzystą grafikę. Piękno pobudza wyobraźnię i stanowi zachętę do bliższego zaznajomienia się z oferowanymi treściami. List zasadniczo powinien być bezpłatny. Rozprowadza się go, podobnie jak inne opisywane już duszpasterskie materiały, w przedsiionkach kościołów, punktach informacji, hotelach, kwaterach prywatnych i wszędzie tam gdzie przebywają goście.

Czas wolny ma stawać się okresem religijnego pogłębienia. Wskazane jest przygotowanie przez duszpasterstwo rozmaitych **pomocy, które ułatwiłyby modlitwę, religijną medytację i refleksję**. Przeznaczone są one nie tylko dla indywidualnych osób ale także dla wspólnot i parafii przyjmujących turystów¹⁴.

Temu celowi służyć może szeroki wachlarz religijnej literatury¹⁵. Zwróćmy jednakże uwagę na niektóre, szczególnie przydatne dla turystów formy. Może nim być oddzielny modlitewnik. Uwzględni on rozmaite sytuacje wolnego czasu. Przyjmuje formę modlitewnika turysty, wczasowicza, kierowcy, przewodnika itp.¹⁶ Nawiązując do różnego rodzaju form wędrowania, pomaga on wpleść

¹³ Przykładem bogatego wydawnictwa jest *Gästebrief* wychodzący w Monachium (diecezja München-Freising, egzemplarze dostępne w Bibliothek des Metropolitankapitels München). Autor posiada we własnych zbiorach listy zgromadzone w szeregu parafii niemieckich i austriackich. Mają one formę kilkunastu ulotek. Niektóre wykonane są bardzo prostą techniką poligraficzną, dostępną dla każdej parafii.

¹⁴ Takimi pozycjami w j.niemieckim są np.: W.Hoffsümmera, *Gottes Spur in der Schöpfung, 200 Ideen für Feriengottesdienste und Freizeiten*, Mainz 1993; R.Breitenbacha, *Wallfahrt. Hinführung, Modelle, Materialien*, Mainz 1993; Szereg pomocy szczególnie dla pracy w grupach zawiera pozycja R.Freya, G.Terner, E.G.Wenzlera, *Praxisbuch. Freizeitarbeit. So wird's gemacht!*, Neuhausen-Stuttgart 1987; Wydany przez Duszpasterstwo Turystyczne Archidiecezji Wiedeńskiej zeszyt: *Wortgottesdienste für den Urlaub und die Erholung* (1984).

¹⁵ Z polskich wydań szczególnie przydatnych do tego celu, odpowiadających sytuacji turysty udającego się na łono przyrody, wymienić należy np. A.Henela, *Katecheza w krajobrazie*, Kraków 1995; R.Rogowskiego, *Mistyka gór*, Wrocław 1985; tegoż autora, *W wichrze jest Pan*, Wrocław 1990.

¹⁶ Np. *Modlitwy na wakacjach*, Wyd.Salezjańskie, Warszawa 1995; H.Schäfer, *Auf vier Rädern. Gedanken und Gebete für Autofahrer*, Lahr 1995. Kieszonkowa książeczka zawiera medytacje i modlitwy dla kierowców w oparciu o symbolikę znaków drogowych.

modlitwę w rozmaite sytuacje życia turysty, ująć turystykę jako swoistego rodzaju „kairos” – moment realizacji chrześcijańskiego powołania. Wskazane jest, by modlitewnik zawierał odpowiednio dobrane teksty biblijne. Szczególnie przydatne są fragmenty mówiące o przyrodzie, stworzeniu, zjawiskach natury, ludzkiej drodze, dziękczynne za Boże dary itp. Modlitewnik zawiera rachunek sumienia turysty, pozwalający ocenić w świetle chrześcijańskich zasad moralnych wolny czas i rozmaite urlopowe sytuacje. Te same treści mogą przyjąć kształt pozytywny – „przykazań” bądź zasad chrześcijańskiego turysty. W prostych hasłach przypominają mu one postawy jakie winien zachować podczas wolnych chwil, wypływające ewangelicznego przykazania miłości¹⁷. Praktyczną formą jest zamieszczenie modlitw na pojedynczych kartach zawierających jednocześnie odpowiednie chrześcijańskie symbole lub obrazy świętych patronów. Taki obrazek łatwo jest zabrać w podróż, umieścić w hotelowym pokoju bądź wnętrzu pojazdu.

Ważną duszpasterską pomocą są **kościelne rytuały błogosławieństw**, zawierające teksty dotyczące rozmaitych sytuacji turystyki. Należałoby postulować odpowiednie ich uzupełnianie, w miarę rodzących się potrzeb. Zamieszczają one formuły błogosławieństw osób – turystów i pielgrzymów. Można tu wymienić np. błogosławieństwo przed podróżą, dzieci przed wakacjami, pracowników różnych sektorów turystyki. Inne dotyczą poświęceń i błogosławieństw miejsc bądź przedmiotów związanych z pobytem turystów i uprawianiem turystyki. Przykładowo wymienimy poświęcenie krzyży i kaplic towarzystw turystycznych, na szczytach gór, błogosławienie obiektów rekreacyjnych, schronisk, kolejek górskich, wyciągów narciarskich, sprzętu turystycznego, znaków towarzystw turystycznych itp.¹⁸

¹⁷ Por. np. *Kilka wskazań dla przewodników* zawartych w artykule M.Ostrowskiego: *Turystyka czasem chrześcijańskiego wychowania. Uwagi o przewodnictwie*, w: *Materiały Homiletyczne*, Kraków 1995, nr 151, s. 47–48; *Dekalog turysty* zawarty w: A.L.Szafrański, *Chrześcijańskie podstawy ekologii*, Lublin 1993, s.183–184; *Hasła do akcji letniej*, w: *Miesięcznik diecezjalny gdański*, 15(1971)8–9, s.311. Wzorem mogą być teksty przygotowane ze świeckiego punktu widzenia, zawarte w książce J.Hammelehle, *Zum Beispiel Tourismus*, Göttingen 1990; *Kodeks zachowania turystów w Nepalu* (s. 76–79); *12 cnót dla podróży po trzecim świecie* (s.89–90).

¹⁸ Np. polski rytuał zawiera obrzędy błogosławieństwa pielgrzymów, osób rozpoczynających podróż, kierowców i pojazdów. W części dotyczącej wielorakiej działalności chrześcijan obrzęd błogosławieństwa obiektów sportowych i gimnastycznych oraz urządzeń i przedmiotów przeznaczonych dla podróżujących (*Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1994, t.1–2). Niemiecki rytuał

Istnieje wśród turystów zwyczaj zbierania podczas wycieczek rozmaitych **pamiątek**. Należą do nich widokówki, foldery, medale, proporczyki, plakietki, stemple, breloczki itp. W wypadku miejsc sakralnych są to **dewocjonalia**: różańce, medaliki, krzyżyki, obrazy, rzeźby, świece itp.

Pamiątki nabywane przez turystów zawierają zwykle elementy nawiązujące do charakterystycznych cech miejsca. Czynią to przez obraz, symbolikę bądź inskrypcje. Odpowiednio wykonane pamiątki mogą stanowić narzędzie wychowawcze. W sposób plastyczny wyrażają one przymioty danego miejsca. W szczególności mogą one wskazywać na jego duchowe walory. Pamiątki religijne (dewocjonalia) mogą stać się rodzajem „małego katechizmu”. Odpowiednio dobrany napis, chrześcijański symbol lub obraz, pozwalają w sposób prosty, rzucający się w oczy, łatwy do zapamiętania, uwypuklić religijne prawdy. Przedmioty te mogą przedstawiać bogactwo chrześcijańskiej spuścizny kulturalnej, historii Kościoła i religijnego życia. Jako takie mają więc znaczenie wychowawcze. Przyczyniają się one do utrwalenia religijnych przeżyć i zachowania ich w pamięci, rozbudzają pobożność, pomagają w modlitwie. Zbiory pamiątek przyczyniają się do poszerzenia horyzontów wiedzy, nie tylko samych zbieraczy, lecz także innych osób dla których są one udostępniane¹⁹.

Na marginesie sprawy, nie od rzeczy jest zwrócenie uwagi na poziom artystyczno-estetyczny pamiątek i dewocjonalistów oraz ich zawartość treściową. Ta ostatnia dotyczy kwestii głębszej, a mianowicie ich teologicznej poprawności. Przemysł i handel tymi przedmiotami nie zawsze znajduje się w rękach osób kompetentnych i związanych z Kościołem. Częściej dążą one do materialnego zysku, pochlebając nie zawsze wyrobionym gustom odbiorców. Toteż należałoby zwrócić uwagę na wychowanie krytycznego zmysłu wśród samych turystów (pielgrzymów). Jest to zarazem postulat wobec katolickich twórców, by podejmowali się pracy nad wszechstronnym podnoszeniem poziomu tego rodzaju wyrobów. Należałoby popierać tworzenie sieci przykościelnych placówek sprzedaży, które, rozumiejąc istotę sprawy, w sposób właściwy dobierałyby towar, stanowiąc konkurencję dla innych placówek stojących na niskim poziomie²⁰. Jako

błogosławieństw zawiera błogosławieństwo pielgrzymów, podróżujących i urlopowiczów, krzyża przydrożnego i na szczycie góry, schroniska, hotelu, sanatorium, statku, samolotu, kolejki linowej, drogi. W osobnym rozdziale są błogosławieństwa związane z wolnym czasem, sportem i turystyką: urzędzeń sportowych, górskiego schroniska, urzędzeń do turystyki górskiej oraz instrumentów muzycznych (*Benediktionale, Studiensaugabe für die katholischen Bistümer des deutschen Sprachgebietes*, Freiburg/B 1989).

¹⁹ Por. S.Sosnowski, *Vademecum młodego turysty*, Warszawa 1975, s. 167–171.

takie spełniają one zadanie promocyjne wobec wartościowych pamiątek, dewocjonalistów, katolickiej literatury oraz tym podobnych przedmiotów, a co za tym idzie rolę wychowawczą i ewangelizacyjną.

Zachęcać należy turystów do noszenia ze sobą **religijnych przedmiotów i znaków** (krzyżyków, medalików, różańców). Dla katolików są one podczas drogi przypomnieniem ich chrześcijańskiej godności, mogą przyczyniać się do ożywiania ich pobożności i uświęcania ich codzienności. Noszone z wiarą są znakiem prośby o pomoc Bożą w rozmaitych sytuacjach ich wędrówki (por. KKK 1667–1668 i 1674). Mają też stać się zewnętrznym znakiem wyznania ich wiary wobec obcych ludzi, a w razie nieszczęśliwego wypadku pełnić podobną rolę jak znak SOS.

Ułatwieniem w turystyce religijnej i pielgrzymkach są **drukowane przewodniki i mapy**. Pomagają one w przygotowaniu się do turystycznych przeżyć. Pozwalają na właściwe zaplanowanie trasy i już wcześniej nastawiają wędrujących na odpowiedni odbiór jej walorów. Ułatwiają przeprowadzenie samej wycieczki w wypadku braku profesjonalnego przewodnika. W późniejszym czasie służą one utrwaleniu i pogłębieniu doznanych przeżyć.

Istnieje coraz większa ilość tego typu literatury. Jednakże należy postulować przygotowywanie i promowanie katolickich wydawnictw. Obserwacja każe zauważyć, iż niektóre przewodniki drukowane przez świeckie wydawnictwa nie ukazują pełnej prawdy o chrześcijańskiej kulturze oraz pomijają wiele istotnych dla Kościoła faktów. Z natury swej zatrzymują się one na sferze zewnętrznej, zjawiskowej opisywanych obiektów, nie wnikając w ich głębsze warstwy znaczeniowe²¹. Z tej racji konieczną rzeczą staje się uzupełnienie literatury z tego zakresu, prezentującej chrześcijański punkt widzenia²².

²⁰ Tu wraca problem umiejscowienia samych placówek sprzedaży. Należy unikać, co niestety jest spotykane wcale nie rzadko, umieszczania ich wewnątrz samych kościołów. Tworzy to negatywne wrażenie, czynienia z nich miejsca handlu. Powszechnie znana jest zdecydowana walka samego Chrystusa z tego rodzaju procederem (Mt 21,12–13). Jeśli już pozostawione są tego rodzaju przedmioty do zakupu we wnętrzu kościoła, należy poprzestać na skarbonce, do której sami odbiorcy wrzucają ofiary.

²¹ Zdarzają się rażące przypadki fałszu. Np. jeden z najbardziej popularnych przewodników turystycznych z serii „Pascala” pisze o całunie turyńskim jako „owocu najwybitniejszego fałszerstwa w dziejach” (R.Belford, M.Dunford, C.Wolfrey, M.El-lingham, *Włochy, praktyczny przewodnik*, Bielsko-Biała 1992, s.44–45).

²² Tę sprawę omawialiśmy dokładniej w paragrafie traktującym o katolickim przewodnictwie.

Pośród przewodników znajdują się pozycje opisujące na sposób monograficzny jeden obiekt, np. kościół, sanktuarium, kościelne muzeum. Inne obejmują większy obszar: miasto, region, diecezję. Nieco odmienną formą są niewielkie objętościowo foldery – informatory ofiarowane przy wejściu do kościelnych obiektów, opisujące skrótowo daną budowlę. Stanowią one bardzo praktyczną pomoc dla odwiedzających je turystów. Zaleca się, by każdy kościół, niezależnie od zabytkowej rangi, posiadał w widocznym miejscu tablicę (gablotekę) informującą o jego historii i opisującą ważniejsze elementy wnętrza.

Cenną formą dla turystyki religijnej są **monotematyczne szlaki**. Chodzi tu nie tyle o szlaki znakowane w terenie, lecz bardziej o propozycję tras wędrówek, które pomogłyby poznać wybrane fakty z historii Kościoła, życia świętych, religijnego życia kościelnych wspólnot, kościelnej sztuki itp. Przykładowo, szlak związany z osobą świętą lub zasłużoną Kościoła pozwala poznać miejsca łączące się z jej życiem, spuściznę duchową bądź ośrodki trwającego kultu. Staje się swoistą katechezą, ukazującą świadectwo ich życia i sprzyjając rozbudzeniu kult świętego. Szlak wybranych kościołów, sanktuariów, kaplic, cmentarzy bądź innych zabytków sakralnych, zapoznaje z ich historią, znaczeniem w życiu Kościoła i narodu. Może on stać się świadectwem żyjącej religijności²³.

Oddzielnie warto wypunktować, nadmieniane już, znane w tradycji szlaki pielgrzymkowe²⁴. Wiele z nich zanikło bądź ulegało historycznym przemianom. Dziś, w związku z ożywieniem ruchu pielgrzymkowego, w wielu miejscach obserwuje się ich ożywienie. Prowadzą one do znanych sanktuariów i ośrodków pielgrzymkowych. Mają swoje trasy, sposoby pokonywania drogi, miejsca postojów i modlitwy²⁵. Zadaniem duszpasterskim jest ożywianie tradycji i organizacja pielgrzymek historycznymi trasami. Duszpasterstwo turystyczne, jak już wspomnieliśmy wcześniej, winno współpracować z cywilnymi władzami, celem rozbudowy i utrzymania odpowiedniej infrastruktury, zarówno wzdłuż tras pielgrzymkowych, jak i wokół sanktuariów. Ułatwi to ruch i pobyt pielgrzymów.

²³ Por. np. D.Ptaszycka-Jackowska, „Szlak ikon” w *Euroregionie Karpackim (zarys koncepcji)*, w: *Peregrinus Cracoviensis*, Kraków 1995, z.1, s.67–84; S.Czer-nik, *Szlakami tatrzańskich kapliczek. Przewodnik*, Kraków 1982 (brozura). W Skoczowie (diec. bielsko-żywiecka) wyznaczono „szlak sarkandrowski”, wzdłuż obiektów związanych z życiem św. Jana Sarkandra.

²⁴ Por. np. W.Mruk, *Drogi z Europy do Ziemi Świętej ukazane w XIV-wiecznej relacji Johna Mandeville’a*, w: *Peregrinus Cracoviensis*, Kraków 1995, z.1, s.139–145; A.Jackowski, *Zarys geografii pielgrzymek*, Kraków 1991, s.28–29.

²⁵ Por. A.Jackowski, *Pielgrzymki i turystyka religijna w Polsce*, Warszawa 1991, s. 74–82.

Zapewni odpowiednie bezpieczeństwo i higienę. W grę wchodzi m.in. takie sprawy, jak punkty informacji, komunikacja, parkingi, sanitariaty, miejsca noclegowe, gastronomia itp.²⁶

Do zaistnienia szlaku pielgrzymkowego bądź turystyki religijnej potrzebne jest przygotowanie odpowiednich drukowanych materiałów²⁷ oraz map²⁸. Powinny one posiadać informację na temat dojazdu bądź dojścia do interesujących miejsc.

Analogiczną do drukowanych przewodników rolę pełnią **środki audio-wizualne**. Na ich znaczenie wskazywał II Światowy Kongres Duszpasterstwa Turystycznego²⁹. Należą do nich m.in.: przezrocza, filmy, kasety video, obrazy i nagrania muzyczne. Współczesny człowiek jest człowiekiem obrazu. Pobudza on jego wyobraźnię i pomaga mu w percepcji treści. Podobnie jak drukowane materiały. Środki te stanowią pomocne narzędzie na etapie przygotowania pielgrzymki i wędrówek turystyki religijnej³⁰. Służą odpowiedniemu nastawieniu wewnętrznemu, zwracają uwagę na walory miejsc, które zamierza się odwiedzić. Sprzyjają też pogłębieniu i utrwaleniu przeżyć. Są przydatne jako ilustracja w rozmaitego rodzaju konferencjach, pogadankach lub wieczorach kulturalnych organizowanych przez duszpasterstwo turystyczne.

Specjalną rolę duszpasterską pełnią **plakaty o treści religijnej**. Nazywa się je niekiedy ewangelizacją wizualną. Zawierają one treści dotyczące chrześcijańskiego spędzania wolnego czasu i turystyki. W sposób rzucający się w oczy przypominają turystom o ich religijnym życiu i zachowaniu godnej postawy moralnej podczas wakacji. Mogą być umieszczane nie tylko w pobliżu kościołów ale w miejscach gdzie przebywają turyści. Szczególnym czasem ich

²⁶ Por. wypowiedź bpa R.Karpińskiego, Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Turystycznego podczas I Kongresu Turystyki Polskiej w Warszawie, 8 listopada 1995r., w materiałach Kongresu, p.7.

²⁷ Przykładem takich pomocy jest publikacja W.Zaleskiego, *Sanktuaria polskie*, Warszawa 1988, w j.niemieckim C. und K.Schemman’ów, *Wallfahrten in Gebirge. 50 Wanderungen in den Alpen*, München 1991.

²⁸ Np. Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, *Mapa ośrodków kultu religijnego w Polsce*, Warszawa – Wrocław 1983; pozycją o zasięgu lokalnym jest mapa *Kalwaria Zebrzydowska* wydana przez Krakowskie Biuro Geodezji i Terenów Rolnych i Wydawnictwo Kartograficzne WITAŃSKI, Katowice – Kraków – Poznań 1993.

²⁹ *Documento finalne*, w: *On The Move* 9(1979) z.28, s.149.

³⁰ Przykładem mogą być coraz liczniejsze filmy video przedstawiające sanktuaria Europy, chrześcijańskie zabytki Rzymu lub Ziemię Świętą, cenne w przygotowaniu zagranicznych pielgrzymek.

rozpowszechniania jest okres sezonu urlopowego. Sporządzanie tego typu plakatów wymaga współpracy ze strony specjalistów, by zapewnić im właściwą treść wychowawczą oraz zewnętrzny wyraz, zdolny obudzić pożądane doznania³¹.

Cechą charakterystyczną ludzkiego życia jest potrzeba współzawodnictwa. Przejawia się ona między innymi w zdobywaniu odznak. Świat turystyki posiada bogatą tradycję ich osiągania³². Celem zdobycia odznaki turyści muszą wykonać przewidziane w regulaminie zadania, w odpowiedni sposób udokumentować ich osiągnięcie i przedstawić swoje dokonania do weryfikacji instytucji, która zarządza odznaką. Osiąganie odznaki staje się znakomitym narzędziem wychowawczym, o ile na pierwszym miejscu stawia nie tyle pustą ambicję, ile wysiłek poznawczy. Stanowi ono zachętę i doping do zaznajamiania się z nowymi miejscami i okolicami, pogłębiania wiedzy, poszerzania horyzontów myślowych, a w wielu wypadkach także tężyzny fizycznej.

Idąc za wzorem świeckich organizacji, duszpasterstwo turystyczne wprowadza w swój program wychowania elementy turystycznego współzawodnictwa i **zdobycia odznak turystyki religijnej**³³. Istotnym celem jest tu zachęta do poznawania miejsc związanych z życiem religijnym, historią Kościoła i dorobkiem chrześcijańskiej kultury, jak również inspiracja do pogłębiania życia religijno-mo-dlitewnego. Wśród warunków zdobycia odznaki winny znaleźć się religijne akty: pobożne nawiedzenie sakralnych miejsc, udział w nabożeństwie, indywidualna modlitwa, odprawienie Drogi Krzyżowej itp. Każda odznaka wymaga weryfikacji. Należy postulować, by sposób jej przeprowadzania zawierał również element wychowawczy. Taką formą może być obowiązek własnoręcznego sporządzenia kroniki wycieczki, w której zostaną utrwalone

przeżycia i zdobyte wiadomości. W ten sposób uniknie się bezmyślnego „zaliczania zadań”³⁴.

Zdobywanie odznak może odbywać się w formie indywidualnej lub zbiorowej. Tą drugą stanowią m.in. turystyczne rajdy i zloty. Podczas tego rodzaju zgromadzeń szczytowym momentem jest wspólne nabożeństwo, najczęściej Eucharystia, połączona z okolicznościową homilią. W ten sposób wycieczki odbywane dla zdobywania odznaki stają się bliskie tradycji pielgrzymek³⁵. Elementem towarzyszącym zlotom są konkursy religijnej poezji, rysunku, pieśni itp. Stanowią one dalszy krok w kierunku ubogacenia przeżyć wolnego czasu treściami związanymi z chrześcijańską kulturą³⁶.

Zdobywanie odznak może stać się znakomitym punktem odniesienia do organizowania turystyki religijnej i budowania wokół niej wspólnot duszpasterstwa turystycznego bądź kół katolickich turystów. Elementem łączącym ludzi jest tu zmierzanie do wspólnego celu³⁷.

Turystyka stwarza wiele okazji do spędzania radosnych chwil. Bardzo przydatne dla duszpasterstwa turystycznego są rozmaitego rodzaju **materiały pomocnicze do wspólnej zabawy, rozrywki bądź gier**. Dobra i kulturalna zabawa jest sztuką. Jak zauważaliśmy już wcześniej, konieczne jest kształtowanie jej właściwych modeli i podnoszenie jej kulturalnego poziomu. Tego typu

³⁴ Przykładem jest kronika Dziecięcej Odznaki im. Jana Pawła II. Zawiera ona miejsce na opis wykonanych zadań wymaganych do zdobycia odznaki. Ponadto zamieszcza odpowiednio dobrane fragmenty papieskich przemówień do osobistej refleksji. Zawiera zachęty do modlitwy, podając jej intencje (Duszpasterstwo Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie, *Dziecięca Krajoznawcza Odznaka imienia Jana Pawła II*, broszura).

³⁵ W projektach dokumentów Drugiego Polskiego Synodu Plenarnego czytamy: „Zwiedzając świątynie nie tylko uczymy się historii naszego Kościoła; mamy także sposobność do skupienia się, modlitwy i adoracji Najświętszego Sakramentu. W ten sposób zwykła wycieczka staje się dla człowieka wierzącego rodzajem pielgrzymki” (*Kościół w Polsce wobec problemów kultury*, w: *Drugi Polski Synod Plenarny. Teksty robocze*, Poznań–Warszawa 1991, s.325, n.46).

³⁶ Przykładem jest urządzany przez Społeczny Komitet Budowy Kapliczki na Groniu Jana Pawła II k. Leskowca (Beskid Mały) Rajd Szlakami Jana Pawła II (materiały nie publikowane, w archiwum autora). W tym samym miejscu odbywają się podobne imprezy organizowane przez katolickie stowarzyszenia przy współudziale krakowskiego Radia Mariackiego.

³⁷ Por. *Spotkania z Bogiem na turystycznym szlaku. Wycieczki połączone ze zdobywaniem Krajoznawczej Odznaki im. Jana Pawła II – ulotka Koła PTTK nr 1 przy Krakowskim Duszpasterstwie Turystycznym (lata 1987 do 1996; Koło PTTK powstało w roku 1993, formalne duszpasterstwo w roku 1994, wcześniej istniała jedynie grupa duszpasterska).*

³¹ Por. R.Bleistein, art.cyt., s.122 i 129. Gdy chodzi o wszelkiego rodzaju ogłoszenia i plakaty autor jest zdania, iż należy unikać krzykliwości, sloganów i narzucania się. Natomiast mają one stanowić zachętę i zaproszenie do spotkania z Bogiem podczas urlopu. Winny one być tak zaprojektowane by budzić wśród obserwatorów osobistą wiarę.

³² Np. Krajoznawcza Odznaka PTTK, Odznaka Turystyki Pieszej, Górską Odznaką Turystyczną, Górską Odznaką Narciarską, Kolarską Odznaką Narciarską, odznaki przyjaciół miast i regionów (np. Przyjaciel Krakowa) itd. (por. S.Sosnowski, *Vademecum młodego turysty*, Warszawa 1975, s.177–179).

³³ Przykładem jest Krajoznawcza Odznaka im. Jana Pawła II, ustanowiona przez Duszpasterstwo Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie Archidiecezji Krakowskiej przy współudziale krakowskiego środowiska turystów, w roku 1985 (por. *Regulamin odznaki – ulotka*, Archiwum Duszpasterstwa w Krakowie).

materiały w praktyczny sposób pokazują, jak twórczo, radośnie i z humorem spędzać wolny czas, nie naruszając w niczym ludzkiej i chrześcijańskiej godności.

Pośród wymienionych wyżej pomocy szczególne miejsce zajmują **śpiewniki**. Zawierają one odpowiednio dobrane do turystycznych (pielgrzymkowych) sytuacji pieśni, zarówno religijne, jak i świeckie. Wśród tych pierwszych znajdują się pieśni tradycyjne, pielgrzymkowe i tzw. ewangelii w piosence. Wśród drugich przydatne są pieśni patriotyczne, ludowe, ogniskowe z tzw. śpiewników turystycznych³⁸. W pieśni wyrażają się ludzkie uczucia, religijna wiara i modlitwa. Pieśń przynosi radość i łączy ludzi ze sobą. Odpowiednio dobrana, niesie ze sobą wartości wychowawcze, uczy historii i budzi patriotyzm.

Duszpasterstwo turystyczne wymaga tworzenia zaplecza w postaci **środków finansowych**. *Wskazania ogólne dla duszpasterstwa turystycznego* zwróciły uwagę na konieczność zabezpieczenia odpowiednich funduszy dla parafii i ośrodków, w których prowadzi się ten rodzaj duszpasterstwa: należy „przewidzieć, żeby część zbieranych w kościele ofiar obracano na usługi konieczne dla duszpasterstwa lub na rzecz krzewienia dialogu z turystami”³⁹. Może odbywać się to poprzez orga-nizowanie oddzielnych składek. Podkreślono jednakże, by forma tych kolekt nie była odpychająca, zniechęcając do Kościoła⁴⁰. Materialna troska i współodpowiedzialność za całą wspólnotę Kościoła oraz wszystkie jej części, zawsze była żywa w tradycji, a korzeniami swymi sięga czasów apostołskich (por. Rz 15,25–29). Trzeba ją traktować ja-ko jeden ze sposobów wsparcia dzieła ewangelizacyjnego i apostołskiego Kościoła (por. KPK 222, §1). Jan Paweł II, w kontekście troski o ma-terialne potrzeby, pisze: „Chodzi nie tylko o założenie Kościoła z najkonieczniejszymi strukturami... ale także o utrzymanie dzieł charytatywnych, wychowawczych i popierających rozwój człowieka...” (RM 81).

Duszpasterstwo turystyczne sprawuje posługę wobec gości przybyłych z różnych okolic i w dużej mierze ma charakter ponadparafialny oraz ponaddiecezjalny. Toteż, przynajmniej część wspierających je funduszy, powinna pochodzić ze środków diecezjalnych, bądź krajowych. Należy szczególnie wspomagać mniejsze ośrodki duszpasterskie, które sezonowo, na skutek zwiększającego się turystycznego ruchu, obciążone są większymi finansowymi obciążeniami.

³⁸ Tu trzeba szczególnie dbać o eliminowanie tekstów o treściach wulgarnych, niestety często krążących wśród tego typu wydawnictw.

³⁹ WDT II,3,B,c.

⁴⁰ WDT II,3,B,e.

Do materialnych środków należy **sieć domów służących duchowemu i fizycznemu odpoczynkowi**, modlitwie i rekreacji. Kościół, na miarę swych możliwości powinien tworzyć i udostępnić ludziom tego rodzaju obiekty. Istnieje bogata tradycja zakładania domów rekolekcyjnych, hospicjów, ośrodków wczasorekolekcyjnych bądź domów pielgrzyma. Prowadzą je zakony, sanktuaria, diecezje, parafie i katolickie stowarzyszenia. Ułatwiają one integralnie pojęty chrześcijański odpoczynek⁴¹. Dla wędrowców i pielgrzymów stanowią one miejsce zatrzymania, noclegu i zaopatrzenia w drodze do właściwego celu⁴². Jak zaznaczaono wcześniej, służąc uboższymi, pełnią one zadanie chrześcijańskiej caritas.

Domy budowane w tych celach wymagają odpowiedniego urządzenia. Należy doń kaplica, miejsce na medytację, sala dla większych spotkań (konferencje, koncerty, filmy, teatr), sala spotkań kameralnych, biblioteka, czytelnia, videoteka itp. Przy ośrodkach przeznaczonych głównie dla wypoczynku fizycznego, należałoby, w miarę możliwości, dążyć do budowy urządzeń rekreacyjno-sportowych, np. sal gimnastycznych, boisk, basenów itp. Ważną rolę w wypadku domów prowadzących rekolekcje pełni samo ich położenie, zapewniające ciszę i spokój. Tereny zielone (ogrody, lasy, pola) sprzyjają skupieniu i medytacji. Odseparowanie od codziennego życia stwarza przestrzeń dla głębszego zajęcia się sprawami ducha⁴³.

Należy postulować, by parafie posiadające zaplecze w postaci obszerniejszych domów udostępniały je, przynajmniej okresowo, dla potrzeb katolickich grup turystycznych. W momencie, gdy katechizacja przeszła do szkoły, wiele spośród nich jest nie w pełni wykorzystanych. Dotyczy to zarówno ośrodków wiejskich, jak i miejskich. Dla jednych domy te będą stanowić bazę wyjściową do zwiedzania miast, dla innych ośrodek wypoczynku na łonie przyrody. W wielu

⁴¹ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów*, z 31 stycznia 1994r., tekst polski wyd. Kraków 1994, n.92.

⁴² Hospicja zakładane w trudnych terenach górskich spełniały rolę chroniącą przed niebezpieczeństwami drogi. Wymieńmy przykładowo hospicja na przełęczach alpejskich Wielkiego i Małego św. Bernarda. Te ostatnie stały się kolebką współczesnego ratownictwa górskiego.

⁴³ 9–10 listopada 1995 r. odbyła się Międzynarodowa Konferencja nt. *Sacrum w ogrodach historycznych i symbolika ich roślinności*. Referenci mówili m.in. o znaczeniu ogrodów, naturalnej przyrody i piękna widoków w rozwoju życia modlitewnego i medytacji chrześcijańskiej. Wskazać należy zwłaszcza referaty: A.Mitkowskiej, *Sacrum w ogrodach historycznych i symbolika ich roślinności*, G.C.Romby, *Sacrum i las: przykład puszczy regionu Casentino*, S.Perrone, *Lasy i ogrody w świętych obszarach górskich* (not. własne autora).

wypadkach zajdzie potrzeba odpowiedniego dostosowania urządzenia domów parafialnych, by mogły one przyjąć turystyczne grupy. Dotyczy to zwłaszcza miejsc noclegowych, zaplecza kuchennego i sanitarnego. Z tych samych powodów nowe domy parafialne, budowane w turystycznych miejscowościach, z góry powinny przewidzieć miejsce dla przyjęcia turystów i prowadzenia duszpasterstwa wśród nich.

Należy w całej rozciągłości zachowywać przepisy cywilne dotyczące urządzenia ośrodków, w których przebywają goście. Są to m.in. przepisy BHP, sanitarne i przeciwpożarowe. Jak już wspomniano, przepisy te służą dobru człowieka i jego bezpieczeństwu. Instytucje kościelne na pierwszym miejscu powinny dać przykład ich respektowania. Zaniedbania w tej dziedzinie nie mogą być tłumaczone wyłącznie skąpyimi funduszami i możliwościami⁴⁴.

Celem łatwiejszego udostępnienia dla turystyki i pielgrzymek katolickich tego rodzaju ośrodków, za I Światowym Kongresem Duszpasterstwa Turystycznego, należy postulować tworzenie informatorów zawierających adresy i oferty domów⁴⁵. Same rzeczono obiekty winny być zaopatrzone w środki nowoczesnej łączności (telefon, fax).

Na marginesie warto podkreślić prawdę, iż materialne dobra posiadane przez parafie, choć formalnie są ich własnością, służą pożytkowi całego Kościoła i jego misji. Przy zachowaniu całej roztropności, domy parafialne winny być udostępniane potrzebującym. Nie można przy tym dać okazji do zgorzenia osób postronnych. Mogą mieć one słuszne pretensje, iż Kościół dysponuje majątkiem wypracowanym przez ogół wiernych, nie służąc nim powszechnemu dobru.

⁴⁴ Wiele lat w powojennej Polsce, na skutek ograniczeń ze strony władz i braku funduszy, prowadzono akcje wakacyjne w ośrodkach nie zawsze dostosowanych do obowiązujących norm i standartów. Przemiany ostatnich lat domagają się zasadniczego uporządkowania tej dziedziny. Prostota bytowych warunków nie może oznaczać zagrożenia dla zdrowia i życia.

⁴⁵ Cyt. *Postulaty*, s.308, n.4. Przykładem jest wydany przez Stowarzyszenie Chrześcijańskich Dzieł Wychowania *Informator o polskich domach spotkań, miejscach formacji religijnej i intelektualnej młodzieży*, Kraków 1994.